

Burmakina N., PhD. Philology. Science,
Krasnoyarsk State. Ped. Univ. V.P. Astafev's, Krasnoyarsk, Russia

MODELLING OF CONCEPT "BEAUTY" BY MEANS OF SEMANTIC SYSTEM IN FICTION LANGUAGE OF A HISTORIC PERSONALITY

The article is devoted to the semantic modelling of the individual values of the person of the XIX century. Features of the semantic model revealed by the example of describing a semantic network node «Beauty.» The analysis reveals the importance of a positive aesthetic value in artistic texts of the first governor of the Yenisei.

Key words: *concept, the individual view of the world, the semantic web, discourse of the individual, verbalization of the concept means "Beauty"*

УДК 811. 111'42

Ю. Купчишина, аспірантка,

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир

ОЧУДНЕННЯ У ПРОСТОРОВО-ТЕМПОРАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ ТЕКСТУ (на матеріалі науково-фантастичної прози Р. Бредбері та Д. Адамса)

Стаття присвячена просторово-темпоральному зсуву як прийому очуднення. Виділено та проаналізовано текстові категорії часу і простору, які утворюють унікальну авторську картину контрфактичного світу. Досліджено поняття космологічного очуднення, яке полягає у зміщенні просторово-темпоральних координат від поверхні Землі як стандартного розташування актантів твору.

Ключові слова: *час і простір, очуднення, авторська картина світу, наукова фантастика.*

У семантичному просторі художнього тексту функціонує ієрархічна структура альтернативних можливих світів, яка розглядається лінгвістами як один з проявів індивідуально-авторського сприйняття та відображення дійсності [1; 2; 3]. Жанр наукової фантастики є джерелом прояву множинності ірреальних, паралельних, алогічних можливих світів [2: 112]. Кожен уявний, можливий світ будь-якого художнього твору, в тому числі науково-фантастичного, формується точкою зору спостерігача. Художній текст включає зіставлення різних точок зору, що реалізуються автором, оповідачем, персонажами, об'єднаними в один інтегрований ментальний простір. Гіпотеза, запропонована Г.О. Олейніковою, полягає в тому, що жанрова специфіка науково-фантастичного твору детермінує існування когнітивної моделі побудови контрфактичної, тобто ірреальної реальності [1: 8].

Аргументованість контрфактивності відображеного світу – це специфічна риса наукової фантастики, яка відрізняє її від інших жанрових варіацій художньої літератури, де

© Ю. Купчишина, 2013

в той чи іншій спосіб описують нереальну реальність. Така модель включає жанрово-типологічні способи очуднення (термін В.Б. Шкловського): 1. простору; 2. часу; 3. актантів [1]. Принцип зсуву виступає ефективним прийомом очуднення.

Поняття «зсуву» передбачає відхід від реальних просторово-темпоральних координат вдалину від часу створення твору (у майбутнє чи минуле), вдалину від Землі як планети, вдалину (вгору або вниз) від поверхні Землі як стандартної локації актантів (персонажів) твору [2: 113]. У результаті зсуву хоча б одного з трьох складових (час, місце, актант) вся комбінація починає функціонувати як контрфактивна, тобто нереальна. Ми ставимо за мету визначити, як реалізується прийом очуднення крізь призму просторово-темпоральної структури тексту у творах науково-фантастичної прози Р. Бредбері та Д. Адамса.

Система образів художнього твору функціонує у певних просторово-темпоральних рамках, які відрізняються від реального часу. Простір і час є частиною концепту дійсності; вони дають можливість ознайомитися зі світоглядом автора, який впливає на його композицію та семантичну структуру [4: 115; 5; 6]. Слід зазначити, що художній час відрізняється від реального завдяки динаміці сюжету, дійовим особам, ретроспективному показу подій, існуванню декількох часів (особливо у науковій фантастиці). Рішучі дії героїв, їх переміщення у просторі, з одного світу в інший, прискорюють розвиток подій і тим самим сприяють розвитку часу. Статичні описи, роздуми, внутрішні монологи уповільнюють як розвиток сюжету, так і плин часу [5]. Для позначення часу і простору використовують поняття «хронотопу» та «топофону» (М.М. Бахтін). Перший термін вказує на злиття просторово-часових координат, другий характеризує простір.

Властивості часу і простору потребують сукупності різноманітних засобів їх вираження. До таких засобів належать лексичні, граматичні, стилістичні, синтаксичні [4: 115]. Вищезазначені способи вираження часу були предметом дослідження багатьох лінгвістів (М.М. Бахтін, З.Я. Тураєва, Ю.А. Обелець, Н.І. Панасенко, Г.О. Олейнікова). Зсуваючи хронотопні координати вдалину від реальності та вмщуючи в них реалістично правдивого героя, автор змушує його діяти за контрфактичними законами ірреального світу (наприклад, транспортування у майбутнє, щоб змінити хід історії людства). Г.О. Олейнікова розглядає темпоральний зсув у двох його стратегіях: перша включає зсув наративної перспективи в майбутнє відносно реального теперішнього часу; друга – пов'язана з переміщенням персонажів у часі (в наративне минуле/майбутнє) з подальшим поверненням назад [1]. Н.І. Панасенко для аналізу художнього тексту використовує термін «хронотип» та виділяє такі його групи: одна вісь часу (автор розповідає про минуле/майбутнє); відсутність часової динаміки (час зупиняється для персонажу); часовий конденсат (час ущільнений до такого ступеня, що перетворюється в художній); дві тимчасові осі (одна з них являє собою реальний час, на іншій оповідач постійно переходить з минулого в майбутнє і навпаки) [4: 117]. А.І. Домашнев називає такі властивості художнього часу, як стягнення – техніка, при якій події декількох десятиліть даються в їхній послідовності в рамках одного твору, і розтягання часу – показ подій одного дня, доби в рамках цілого епічного твору [7].

Залучаючи попередні методики, проведемо аналіз прийому очуднення крізь призму просторово-темпорального зсуву. Наприклад, наративний план оповідання Р. Бредбері «A Sound of Thunder» (1952 р.) зсунутий у майбутнє на 100 років (у 2055), а звідти голо-

вний персонаж, містер Екельс, потрапляє у глибоке минуле – на 60 млн. років назад, в епоху динозаврів. Оповідання розповідає про «туристів у часі», так зване «сафарі», де за допомогою машини часу (*a snaking and humming of wires and steel boxes, at an aurora that flickered now orange, now silver; now blue. There was a sound like a gigantic bonfire burning all of Time, all the years and all the parchment calendars, all the hours piled high and set aflame*), вони мають можливість повернутися у минуле на полювання: «*Safaris to any year in the Past. You name the animal. We take you there. You shoot it*». Через необережне втручання у минуле (смерть метелика), головні герої повністю змінюють майбутнє (до влади приходить інший президент; змінилися правила орфографії, хімічний склад повітря). І коли головний герой усвідомлює, що все змінилося – гримить грім (*there was a sound of thunder*). На нашу думку, символічна назва оповідання та його завершення (стилістичний повтор) є сильними позиціями тексту. Така авторська метафоричність відображає відносини людини з природою. Світ взаємопов'язаний і прагне до балансу. Темпорально-просторовий зсув як прийом очуднення підсилює філософське звернення автора до сучасників: майбутнє людства залежить від кожного з нас, від зміни будь-якого його елемента. Отже, ефект очуднення полягає у незвичному розташуванні актантів твору відносно реального часу. Темпоральний зсув увиразнює авторське бачення майбутнього та підкреслює зв'язок людини з природою.

Відсутність часової динаміки спостерігається в оповіданні Р. Бредбері «*Nail and Farewell*». Час зупиняється для діючої особи (43-літній чоловік виглядає як двадцятирічний юнак), і через надмірну цікавість, допитливість та жорстокість оточуючих він все життя змушений ховатись, змінюючи міста. Незважаючи на це, Уіллі з любов'ю ставиться до дітей: «*When all at once I saw a crowd, A host of golden daffodils; Beside the lake, beneath the trees, Fluttering and dancing in the breeze. That's how I think of children, cruel as they sometimes are, mean as I know they can be. They're so eager for everything*». Таке незвичне, очуднене сприйняття героєм дітей, їхня грайливість, що реалізується розгорнутою оригінальною метафорою «*daffodils, fluttering and dancing in the breeze*», виражає оптимістичну позицію автора: “ *There was work for me, after all. Making lonely people happy. Keeping myself busy. Playing forever. I knew I had to play forever*”. Прагматичний ефект очуднення полягає в тому, щоб змусити читача замислитись, чи можливо, щоб безтурботний період дитинства був прокляттям; чи може щастя бути істинним, якщо в основі його лежить брехня; і чи може благородна брехня збільшити і поглибити власне щастя. Наведені вище приклади підтверджують, що темпоральний зсув яскраво характеризує персонажі оповідання, а тема дитинства («*The Playground*», “*The Veldt*”, “*All Summer in a Day*”, “*The Dandelion Wine*” тощо) є невід'ємною частиною авторської картини світу Р. Бредбері.

Довільні переміщення у часі та просторі – або у майбутнє / минуле) – це елемент уяви письменників-фантастів і читач твору сприймає їх як сигнал контрфактичності, ірреальності зображуваного світу [2]. Аналізуючи ряд оповідань та романів («*All Summer in a Day*», “*Forever and The Earth*”, “*A Sound of Thunder*”, “*Visitor*”, “*The Hitchhiker's Guide to the Galaxy*”), виділимо поняття «космічного» очуднення, де планета Земля виступає точкою відліку, від якої віддаляється зображуваний світ (події відбуваються в інших галактиках, на інших планетах). Так, в оповіданні «*Visitor*» події відбуваються на Марсі, у далекому майбутньому (одна вісь часу): “*He looked wearily out of his tent and*

thought about how far away Earth was. Millions of miles, he thought". Хворі на туберкульоз люди з планети Земля відправляються на Марс, де вони живуть, чекаючи на нових людей з рідної планети. Один з них – Марк є цим відвідувачем, про якого йдеться у назві твору. Назва твору, яка відноситься до сильних позицій тексту, натякає читачеві про нетривалий час перебування головного героя на Марсі. Він трагічно гине у перші дні перебування на цій планеті. Хоча події відбуваються у майбутньому, в оповіданні автор використовує дієслова в минулому часі: *returned, landed, put down, wandered, ran away, reached, walked off*. На нашу думку, космічний ракурс очуднення виступає реалізатором іронічної оцінки, адже мова йдеться про приречених людей, які не мають майбутнього.

В оповіданні «All Summer in a Day» події відбуваються на Венері, де сім років безперервно йде дощ: *It had been raining for seven years; thousands upon thousands of days compounded and filled from one end to the other with rain, with the drum and gush of water, with the sweet crystal fall of showers and the concussion of storms. And this was the way life was forever on the planet Venus*». Дев'ятирічна дівчинка Марго чекає на появу сонця, яке з'явиться на планеті лише на дві години. Вона пам'ятає, як воно виглядає, оскільки нещодавно прилетіла з іншої планети: *Dreaming and remembering gold or a yellow crayon or a coin large enough to buy the world with. She knew they thought they remembered warmth, like a blushing in the face, in the body, in the arms and legs and trembling hands. I think the sun is a flower that blooms for just one hour*». Через дитяче сприйняття автор очуднює "сонце" з квіткою, що уособлює спогоди дівчинки про Землю та батьківське тепло: *The sun came out. It was the color of flaming bronze and it was very large. It's like a fire,*» she said, *in the stove*". Оригінальна метафора *the sun is a flower* та образне порівняння *it's like a fire in the stove*, що реалізуються крізь просторовий зсув (Венера – Земля) виражають приємні спогоди дівчинки про життя на планеті Земля, а метафора *a flower that blooms for just one hour* підкреслює задум автора про швидкоплинність людського щастя. Р. Бредбері натякає на жорстокість сучасних дітей, які через заздрість зачинили дівчинку у комірці, аби вона не побачила сонце. На нашу думку, таке протиставлення Марго (сонце) та її однолітки (дощ) виражає філософську ідею автора та викриває проблему подвійної людської самотності: самотність у Всесвіті і на Землі. Самотність та несхожість дівчинки на інших відображає авторський задум "завжди залишатись собою". В іншому оповіданні "The Playground" ключовим топофоном є дитячий майданчик (просторовий зсув), куди приводять хлопчиків, де вони граються, б'ються, знущаються над слабшими. Можливо, автор натякає на метафоричну алегорію армії, де діють власні суворі закони. Головний герой оповідання – батько трирічного сина, аби відгородити хлопчика від принижень однолітків на 12 років перетворюється на дитину та займає його місце (одна вісь часу).

В оповіданні «Forever and the Earth» американський письменник XX століття Томас Вулф за мить до смерті перенесений у майбутнє, де йому немає рівних: *Tom, where are you tonight? I couldn't do it, Tom, none of use here can. You can play with rockets like jackstraws, and you can have the stars, like a handful of crystals. You would like the fire and the travel, it was made for you*". Темпоральна структура оповідання включає дві тимчасові очі, адже оповідач постійно переходить з майбутнього в минуле (у 1938 рік). Описуючи простір іншобуття, письменник зіставляє його із простором Землі (яким його пам'ятає Томас Вулф): *It's not July Fourth, Tom. Not in the usual way. Every day is Independence Day. Man has declared his freedom from Earth. Gravitation without representation has been*

overthrown. The revolt has long since been successful. That green Roman Candle's going to Mars. That red fire, that's the Venus rocket". Поняття Космосу очуднюються за допомогою образного порівняння з порою року: "Space was like October. The eternal and timeless October". На нашу думку, повернення Томаса Вульфа з минулого має на меті іронічно зобразити занепад жанру наукової фантастики у майбутньому, істинну значущість перебування людства на планеті Земля: "Who owns the Earth? Did we want the Earth? That we should wander on it? Whoever needs the Earth shall have the Earth; he shall be upon it, he shall rest within a little place, he shall dwell in one small room forever". Таким чином, ефект очуднення досягається не лише за рахунок переміщення головних героїв у часі, але й через конструювання контрфактивного простору.

У романі Д. Адамса «The Hitchhiker's Guide to the Galaxy» звичні поняття та явища описано автором з космічного ракурсу: «It is also the story of a book, a book called The Hitch Hiker's Guide to the Galaxy—not an Earth book, never published on Earth, and until the terrible catastrophe occurred, never seen or heard of by any Earthman». Оригінально-авторське бачення предметів реалізується різними типами семантичних переносів: планета Земля зображується кризь просторовий зсув (космічний ракурс): (orbiting this at a distance of roughly ninety-two million miles is an utterly insignificant little blue green planet whose ape-descended life forms are so amazingly primitive that they still think digital watches are a pretty neat idea); гроші: "This planet has—or rather had—a problem, which was this: most of the people on it were unhappy for pretty much of the time. Many solutions were suggested for this problem, but most of these were largely concerned with the movements of small green pieces of paper, which is odd because on the whole it wasn't the small green pieces of paper that were unhappy". Очуднене бачення грошей реалізується за допомогою артефактних тропів. Артефактні тропи – це такі виразові засоби, в основі яких перенесення назв матеріальних об'єктів-артефактів на людей, тварин, птахів [8: 44]. Отже, у наведеному вище прикладі поняття "гроші" реалізується за допомогою метафори *the movements of small green pieces of paper, which is odd because on the whole it wasn't the small green pieces of paper that were unhappy*. Використання словосполучення *small green pieces of paper* підкреслює незначущість тих матеріальних благ, якими захоплюються люди на планеті Земля. Автор роздумує над тим, чому вони не можуть дійти згоди в пошуках справжнього щастя. У наведеному фрагменті реалізуються критична, образна та концептуальна функції очуднення.

У наступному прикладі очуднюється поняття "вживання спиртних напоїв": "**The game was not unlike the Earth game called Indian Wrestling, and was played like this: two contestants would sit either side of a table, with a glass in front of each of them <...>. As soon as a predetermined quantity had been consumed, the final loser would have to perform a forfeit, which was usually obscenely biological**". Концептуальна метафора АЛКОГОЛЬ ЯК ГРА реалізує гумористичну функцію очуднення, за допомогою якого автор висміює дивне захоплення жителів планети Земля.

Проаналізовані твори науково-фантастичної прози показали, що початкові фрагменти (назва, перший абзац, перша сторінка) є сильними позиціями тексту, які сигналізують читачеві про незвичність подій та світу, що описуються. Так, міжпланетні перельоти зображуються як рутинні пересування персонажів з одного місця в інше. Отже, темпорально-просторовий зсув, а також космічний ракурс як прийоми очуднення виступа-

ють ефективним засобом вираження контрфактичної реальності. Для опису незвичного сприйняття ірреального світу (часу, простору, персонажів, артефактів) досить уживано є оцінна функція очуднення, яка реалізує глузливо-критичну думку про об'єкт, його негативну оцінку. Очуднення є важливим елементом вираження ціннісних характеристик у формуванні авторської картини світу. Перспективою подальших лінгвістичних розвідок вважаємо дослідження інших категорій тексту, які реалізують прийом очуднення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Олейнікова Г. О.* Композиційно-мовленнєві засоби вираження інших світів в англomовному науково-фантастичному тексті : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Г. О. Олейнікова. – Одеса, 2009. — 20 с.
2. *Колегаєва И. М., Олейнікова Г. А.* Темпоральный сдвиг как прием остранения в жанре научной фантастики / И. М. Колегаєва, Г. А. Олейнікова // Зап. з ром.-герм. філології. – 2009. – Вип. 24. – С. 111 – 121.
3. *Обелец Ю.А.* Темпоральная структура возможных миров художественного текста (на материале англоязычной прозы): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – германские языки / Юлия Анагольевна Обелец. – Одесса, 2006. – 189 с.
4. *Панасенко Н. І.* Категорія художнього часу в творчості Рея Бредбері / Н. І. Панасенко, С. Ю. Гудименко / Вісник Житомирського педагогічного університету. Вип. 15. – Житомир, 2004. – С. 115–118.
5. *Панасенко Н. І.* Категория художественного времени в прозаических, поэтических и музыкальных текстах. / Н. І. Панасенко // Наукове видання «Мова і культура». Вип. 5, т. I, частина друга. – Київ : Видавничий будинок Дмитра Бураго, 2002. – С. 120–130.
6. *Кухаренко В. А.* Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – [Изд. 3-е]. – Одесса : Латстар, 2002. – 288 с.
7. *Домашнев А. И.* Интерпретация художественного текста : Немецкий язык : Учебное пособие / А. И. Домашнев. – М. : Просвещение, 1989. – 208 с.
8. *Ємець О. В.* Семантика, синтактика та прагматика тропів в аспекті поетизації художньої прози (на матеріалі оповідань Ділана Томаса) дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / О. В. Ємець. – КНЛУ, 2000. – 209 с.
9. Циклы рассказов Брэдбери. Режим доступа: <http://raybradbury.ru/library/cycles>
10. *Bradbury, Ray.* A Sound of Thunder//Science Fiction: English and American Short Stories. – Moscow: Progress Publishers, 1979. – 347 p.

Стаття надійшла до редакції 20.06.13

Купчишина Ю. А., аспірантка,
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир

ОСТРАНЕНИЕ В ПРОСТРАНСТВЕННО-ТЕМПОРАЛЬНОЙ СТРУКТУРЕ ТЕКСТА

(На матеріалі науково-фантастическої прози Р. Бредбері і Д. Адамса)

Статья посвящена изучению пространственно-темпорального сдвига как приема остранения. Выделены и проанализированы текстовые категории времени и простран-

ства, которые образуют уникальную авторскую картину контрфактического мира. Исследовано понятие космологического остранения, которое заключается в смещении пространственно-темпоральных координат от поверхности Земли как стандартного размещения актантов произведения.

Ключевые слова: время и пространство, остранение, авторская картина мира, научная фантастика.

Kupchyshyna J., PhD student,
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr

DEFAMILIARIZATION IN TIME AND SPACE IN THE STRUCTURE OF THE TEXT (Analyzing the prose by R. Bradbury and D. Adams)

The article is devoted to space-temporal shift in the realization of defamiliarization. The categories of time and space which form unique picture of the author's temporal worldview are highlighted and analyzed in the paper. The concept of cosmological defamiliarization is investigated. It implies spatial and temporal shifting of coordinates from the Earth's surface as a standard location.

Key words: time and space, defamiliarization, author's picture of the world, science fiction.

УДК 811.111:226

Р. Ваврінчик, асистент,
Ужгородський національний університет, Ужгород

АНГЛІКАНСЬКА ПРОПОВІДЬ: СТРУКТУРИЗАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМАТИКА

У статті простежено роль перформативних мовленнєвих актів у сучасній англійській проповіді, які у низці випадків використовуються як засоби структурування промови. Увагу також присвячено висвітленню змістового наповнення проповідей і зроблено висновок про те, що соціальні проблеми займають у них значне місце поряд із власне теологічними.

Ключові слова: англійська проповідь, перформативний мовленнєвий акт, метамова, структуризація, соціальні проблеми, стратегії.

*«The best sermons are not timely essays on eternal truths: they are the attempts to speak the gospel at a particular historical moment to people of a particular place»
John Fry [1:139].*

Лінгвокультурологічна специфіка англійських проповідей зумовлена як релігійною сферою комунікації, так і їхньою належністю до тієї чи іншої конфесії. Релігійний дис-

© Р. Ваврінчик, 2013